

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

เรื่อง ประเพณีลอยกระทง

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

ความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง

ลอยกระทง เป็นพิธีกรรมร่วมกันของผู้คนในชุมชนทั้งสุวรรณภูมิ หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เพื่อขอขมาต่อธรรมชาติ แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่า ลอยกระทงเริ่มมีมาแต่เมื่อไร แต่พิธีกรรมเกี่ยวกับ “ผี” ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มีอยู่กับผู้คนในชุมชนสุวรรณภูมิ ไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว

ตั้งแต่ก่อนรับศาสนาพุทธ-พราหมณ์จากอินเดีย ผีสำคัญยุคแรกๆ ผีน้ำ และ ผีดิน ซึ่งต่อมา เรียกชื่อด้วยคำยกย่องว่า “แม่พระคงคา” กับ “แม่พระธรณี” มีคำพื้นเมืองนำหน้าว่า “แม่” ที่หมายถึงผู้เป็นใหญ่

๑๑ คติความรู้อาณาเขตสมุทรแห่งมาติสังหวัตถุพรหมบุรี เจริญพระเกียรติ

ความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง (ต่อ)

ผู้คนในสุวรรณภูมิรู้ว่าที่มีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะ น้ำ และ ดิน เป็นสำคัญ และ น้ำ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังนั้นเมื่อคนเรามีชีวิตอยู่รอดได้ปีหนึ่ง จึงทาพิธีขอขมาที่ได้ล่วงล้ำก้ำเกินโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขณะเดียวกันก็ทาพิธีบูชาพระคุณไปพร้อมกัน ด้วยการใช้น้ำที่ลอยน้ำได้ ใส่เครื่องเช่นไหว้ให้ลอยไปกับน้ำ อาทิ ต้นกล้วย กะลามะพร้าว ฯลฯ และช่วงเวลาที่เหมาะสมที่คนเราเรียนรู้จากประสบการณ์ธรรมชาติ คือ สิ้นปีนักษัตรเก่า ขึ้นปีนักษัตรใหม่ตามจันทรคติที่มีดวงจันทร์เป็นศูนย์กลาง เพราะเป็นสิ่งที่อำนาจทำให้เกิดน้ำขึ้น น้ำลง ซึ่งวันสิ้นปีนักษัตรเก่า ก็คือ วันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๑๒ เพราะเป็นช่วงที่น้ำขึ้นสูงสุด ในปีนี้ตรงกับ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๓

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติสู่หนังสือชุดพระบรมมหาราชวัง เดิมพระเกียรติ

ราชสำนักโบราณในสุวรรณภูมิก็ได้ปรับ
พิธีกรรม “ผี”
เพื่อขอมาน้ำและดินให้เข้ากับศาสนา
ที่รับเข้ามาใหม่
ทำให้ความหมายเดิมเปลี่ยนไป
กลายเป็นการลอยกระทง
เพื่อบูชาพระพุทธเจ้าและเทวดา
ซึ่งในส่วนนี้มีพยานหลักฐานเก่าสุด
คือ รูปสลักพิธีกรรมทางน้ำ
คล้ายลอยกระทงที่ปราสาทหินบายน
ในนครธม (ปัจจุบันคือ เมืองเสียม
เรียบ ประเทศกัมพูชา)
ทำขึ้นราวหลัง พ.ศ. ๑๗๐๐

ภาพ พระนางอินทรเทวี และข้าราชการบริพาร บนเรือพระที่นั่งส่วนหัวเรือ
ในงานเทศกาลน้ำหลากเดือน ๑๒

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติสู่หนังสือชุดพระบรมมหารัชมังคลาภิเษก ๑๕๐ ปี

ชาวบ้านทั่วไปก็ยังเข้าใจเหมือนเดิม

คือ ขอขมาแม่พระคงคา และแม่พระธรณี

ดั่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม

โดย มงซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ อัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

แห่งฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเป็นราชทูตฝรั่งเศส

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ๗ ประเทศสยาม ได้พรรณนาถึง

กรุงศรีอยุธยาไว้อย่างกว้างขวาง จากการอยู่อาศัย ๓ เดือน ๒ วัน

Simon de la Loubere

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติถึงหอสมุดพระบรมมหาราชวัง เดิมพระที่นั่งจักรี

บันทึกการชกโคมและลอยประทีปของชาวสยามไว้ว่า ...

อนึ่ง ชาวสยามมีมหรสพเนื่องในการพระศาสนาด้วย ลุกดูน้ำเริ่มลด ประชาชนพลเมืองจะแสดงความขอบคุณแม่คงคา ด้วยการตามประทีปโคมไฟขนาดใหญ่ (ในแม่น้ำ) อยู่หลายคืน มิช้าแต่แม่พระคงคาจะลดราดหายไปเท่านั้น ยังอำนวยให้พื้นดินที่จะทำการเพาะปลูกอุดมดีอีกด้วย เราจะได้เห็นทั้งลำแม่น้ำเต็มไปด้วยดวงประทีปลอยน้ำ (กระทง) ไปตามกระแสน้ำ มีขนาดใหญ่ย่อมต่างกันตามศรัทธาประสาทของแต่ละคนและมีกระดาษสีต่าง ๆ ซึ่งประดิษฐ์คิดทำกันขึ้นประดับประดาเครื่องลอยประทีปนั้น เพื่อให้แสงสิ่งงดงามขึ้นอีก.

โดยนัยเดียวกัน เพื่อแสดงความขอบคุณต่อแม่พระธรณีที่อนุเคราะห์ให้เก็บเกี่ยวพืชพรรณธัญญาหารได้อย่างอุดมสมบูรณ์ ในวันคืน ๆ ของปีใหม่ชาวสยามก็จะตามประทีปโคมไฟขึ้นอย่างมโหฬารอีกครั้งหนึ่ง.

ครั้งแรกที่เราไปถึงเมืองละโว้ในวันนั้นเป็นเวลาากลางคืน พอดีกับคราวตามประทีปนั้น และเราได้เห็นกำแพงเมืองตามประทีปโคมไฟสว่างไสว รายเรียงอยู่เป็นระยะ ๆ แต่ภายในพระบรมมหาราชวังนั้นยังคงงามยิ่งขึ้นไปอีก ในกำแพงแก้วที่ล้อมพระราชฐานนั้น มีซุ้มช่องกุฎี ๓ แถว โดยรอบ แต่ละช่องมีประทีปดวงหนึ่งตามไฟไว้ บัญชรและทวารทั้งนั้น ก็ประดับดวงประทีปด้วยเหมือนกัน มีโคมประทีปใหญ่และย่อมคดกแต่งเป็นรูปแปลก ๆ กัน ปิดกระดาษ หรือหุ้มผ้าแก้วโปร่งระบายสีต่าง ๆ แขนวไว้อย่างเป็นระเบียบตามกิ่งไม้หรือคานเสาโคม.

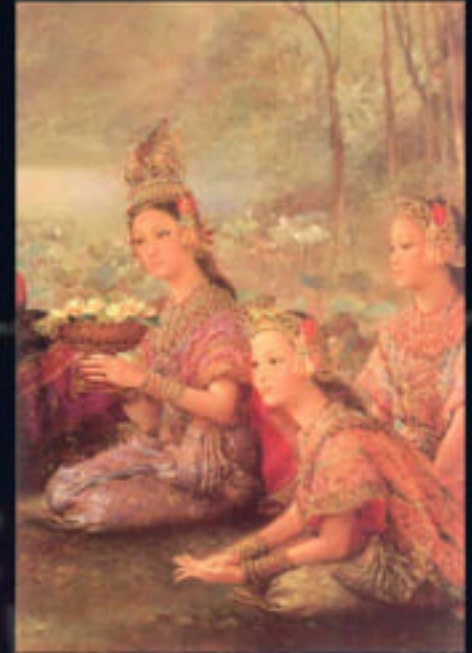

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติสู่หนังสือชุดปฐมภูมิ เอลิมพระเกียรติ

สำหรับราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ที่อยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำและมีน้ำท่วมนานหลายเดือน ก็เป็นศูนย์กลางสำคัญที่จะ
สร้างสรรค์ประเพณีเกี่ยวกับน้ำ ขึ้นมาให้เป็น “ประเพณีหลวง” ของราชอาณาจักร ดังมีหลักฐานการตราเป็นกฎหมายเพียรบาลว่า
พระเจ้าแผ่นดินต้องเสด็จไปประกอบพิธีกรรมทางน้ำเพื่อความมั่นคงและความมั่งคั่งทางกสิกรรมของราษฎร

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นช่วงที่บ้านเมืองมั่นคง การศึกสงครามลดลง การค้าก็มั่งคั่งขึ้น
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมสำคัญเพื่อความอุดมสมบูรณ์
ของราชอาณาจักร จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ **ตาราท้าวศรีจุฬาลักษณ์** หรือ **นางนพมาศ** โดยสมมติ
ให้ฉากของเรื่อง เกิดขึ้นในยุคพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย ซึ่งตำราดังกล่าวได้พูดถึงนางนพมาศว่าเป็น
พระสนมเอกของพระร่วง ที่ได้คิดประดิษฐ์กระทงใบตองเป็นรูปดอกบัวกมุทขึ้นด้วย
นอกจากนี้ ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยและเอกสารร่วมสมัย ก็ไม่ปรากฏชื่อ “**ลอยกระทง**”
จนถึงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีปรากฏชัดเจนในพระราชพงศาวดารแผ่นดิน รัชกาลที่ ๓
ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์และเรื่องนางนพมาศ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๓ ซึ่งคำว่า “**ลอยกระทง**”
เพิ่งปรากฏในต้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้เองเห็นว่าเป็นดอกบัวพิเศษที่บานในเวลากลางคืนเพียงปีละครั้ง

ประเพณีลอยกระทงที่ทำด้วยใบตองในระยะแรก จำกัดอยู่แต่ในราชสำนัก กรุงเทพมหานครเท่านั้น และเมื่อนานเข้าก็เริ่มแพร่หลาย
สู่ราษฎรในกรุงเทพมหานคร แล้วขยายไปยังหัวเมืองใกล้เคียงในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และกว่าจะเป็นที่นิยมแพร่หลาย
ทั่วประเทศก็ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ หรือก่อนหน้านั้นไม่นานนัก ส่งผลให้เกิด “**เพลงลอยกระทง**” ในจังหวะของสุนทราภรณ์
และจนในที่สุด “**ลอยกระทง**” ก็ถือเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของคนไทย

องค์ความรู้จากหอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

แหล่งอ้างอิง :

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. ลอยกระทง = Loy Kratong Festival. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๕๗.

ลา ลูแบร์, ซิมอน เดอ. ราชอาณาจักรสยาม = แปลจาก Du royaume de Siam. พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๑๐.

นางนพมาศ ไม่ได้เป็นผู้ประดิษฐ์กระทง. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก

<https://prachatai.com/journal/2014/11/56390> (วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๓)

ศุภศรุต. เพราะมีพระราชพิธี “ลอยกระทงพระประทีป” ที่ปราสาทบายน จึงมีลอยกระทงที่ “สุโขทัย” .

[ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranai/2018/11/21/entry-1>

(วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๓)

ผู้เรียบเรียง นางอภิญญา นุช เผ่าพงษ์คล้าย บรรณารักษ์ชำนาญการ

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

